

Hanne Randle

**Olof Åslund, Robert Eriksson,
Oskar Nordström Skans & Anna Sjögren (2006):**

*Fritt Inträde? Ungdomars och
invandrares väg till det första arbetet.*

Stockholm: SNS

Dan-Olof Rooth & Olof Åslund (2006):

*Utbildning och kunskaper i svenska.
Framgångsfaktorer för invandrare?*

Stockholm: SNS

Åslund, Eriksson, Nordström Skans och Sjögren har skrivit boken "Fritt inträde" inom ramen för SNS Valfördråd 2006. Boken beskriver hur inträdet ser ut på arbetsmarknaden för ungdomar och för invandrare och bygger på analyser av statistik som sträcker sig över två decennier. Författarna ställer sig frågan – vad har egentligen hänt sedan 1980-talet?

Författargruppen representeras av professor Robert Eriksson, Institutet för social forskning, Stockholms universitet, ekon.dr Anna Sjögren Institutet för näringslivsforskning, fil.dr. Oskar Nordström Skans, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering i Uppsala (IFAU) samt ordförande Olof Åslund som är verksam vid IFAU, Uppsala universitet. IFAU är en forskningsmyndighet under arbetsmarknadsdepartementet. Boken tar sin utgångspunkt i att undersöka varför ungdomar har svårt att hitta sitt första arbete och varför fler ungdomar hamnar i långtidsarbetslöshet samt att undersöka om det stämmer att invandrare som grupp

har svårare att komma in på den svenska arbetsmarknaden. För att besvara dessa frågor lägger de upp sin undersökning på statistiskt material från IFAU:s databas från 1985-2003, som de bearbetar och analyserar utifrån olika frågeställningar.

Dan-Olof Rooth och Olof Åslund har skrivit boken "Utbildning och kunskaper i svenska" där författarparet undersöker om invandrarnas utbildning och kunskaper i det svenska språket påverkar deras möjligheter på den svenska arbetsmarknaden. Dan-Olof Rooth är verksam vid högskolan i Kalmar och Olof Åslund vid IFAU. I boken utgår författarparet utifrån ett individperspektiv där de undersöker om det lönar sig för individer att utbilda sig och lära sig det svenska språket. De kombinerar en traditionell ekonomisk kvantitativ analys med en analys av enkätsvar – där grunden för den kvantitativa analysen är statistikuppgifter om årsinkomst samt utbildningslängd. Denna kombination av metoder gör det möjligt för författarna att analysera avkastning av utbildning och undersöka samband mellan kunskaper i svenska med framgång på arbetsmarknaden samt för att beskriva uppfattningar hos arbetsgivare om språkkunskapers vikt för anställning. Skillnaderna på arbetsmarknaden mellan personer födda i Sverige och invandrare har debatterats länge – denna bok syftar till att öka kunskapen om utbildningens värde som framgångsfaktor på den svenska arbetsmarknaden.

Båda dessa publikationer beskriver angelägna samhällsproblem. Arbetsmarknadsfrågorna var heta under förra valrörelsen och debatteras flitigt även idag både i media och i talarstolar runt om i Sverige. Sysselsättning och arbete är ämnen som engagerar många och frågor om vilka faktorer som bidrar till att påverka ungdomars och invandrarnas inträde på arbetsmarknaden samt vilken betydelse utbildning och kunskaper i svenska har på invandares möjligheter till arbete får också politiska konsekvenser.

Författarna till "Fritt inträde" spekulerar i om arbetsgivare anser att ungdomar har lägre produktivitet eftersom de inte har lyckats att få ett arbete tidigare. Författarna beskriver denna långvariga frånvaro från arbetsmarknaden som en form av ärrbildning i ungdomarnas mönster på arbetsmarknaden genom att använda begreppet "scarring". Deltagande i arbetskraften har minskat från cirka 70 procent år 1970 (för gruppen 16-24 år) till 55 procent idag och ungdomar kommer in senare. Det som framkommer angående ungdomars inträde på arbetsmarknaden är att utbildningen har betydelse men kanske inte på det sätt som vi förväntar oss. Föräldrarnas utbildningsnivå påverkar ungdomarnas inträde på arbetsmarknaden. Ungdomar med lågutbildade föräldrar kommer snabbare in på arbetsmarknaden medan ungdomar med högutbildade föräldrar kommer in senare. Ungdomar till lågutbildade föräldrar väljer i större utsträckning att avsluta sina studier efter gymnasiet vilket medför att de snabbare behöver hitta annan sysselsättning genom arbete. Ungdomar till högutbildade föräldrar väljer oftare att studera efter gymnasiet. Dessa ungdomar kan också senarelägga inträ-

det på arbetsmarknaden genom att de oftare har möjlighet att ta ett sabbatsår för att göra annat. Ungdomar som lämnar yrkesförberedande program på gymnasiet har större möjligheter att få fotfäste på arbetsmarknaden i ett tidigare skede än ungdomar som lämnar teoretiska program. Ungdomar med invandrarbakgrund har generellt svårare att komma in på arbetsmarknaden.

Författarna menar också att signalvärdet av utbildning verkar ha minskat i värde för arbetsgivare – detta på grund av att fler ungdomar väljer att fortsätta studera. Signalvärdet för utbildning har tidigare fungerat som ett urvalsinstrument vid rekrytering eftersom färre deltog i utbildning. I dag har fler ungdomar genomgått högre utbildning, även de som har lägre betyg, därför anser författarna att signalvärdet för utbildning har urvattnats och detta bidrar till att skapa problem i matchningsprocessen. På lång sikt är det ändå så att ungdomar med lång utbildning får bättre fotfäste på arbetsmarknaden, trots att de har ett senare inträde. I det stora hela har ungdomars inträde på arbetsmarknaden fördröjts på grund av att de studerar längre samt att de individer som inte fullföljer sina gymnasiestudier inte omfattas av kommunala arbetsmarknadspolitiska program innan de har fyllt 20 år.

Hur det förhåller sig för invandrades möjligheter att hitta arbete ser lite annorlunda ut. I slutet av 1980-talet fick fler nyanlända invandrare arbete på den svenska arbetsmarknaden och processen att hitta arbete gick snabbare. Senast året efter de kom till Sverige hade 40 procent fått sitt första riktiga arbete. Situationen förändrades dramatiskt under 1990-talets ekonomiska kris. Av dem som kom till Sverige under 1994 hade färre än 20 procent arbete efter tre år.

I genomsnitt har den invandrade befolkningen ungefär samma utbildningsnivå som den övriga populationen. Invandares utbildningsnivå har betydelse för arbetsmarknadsinträdet men författarna menar att det är kopplingen till företagen som är avgörande för om invandrare får arbete eller inte samt invandrarernas tillgång till sociala nätverk. Författarna hävdar att invandrarernas ursprungsland påverkar hur de kommer in på arbetsmarknaden – detta samband bekräftas även i andra internationella studier. Det visar sig att invandrare från Norden har lättast att få jobb i Sverige och sedan Nordeuropéer. Svårast att hitta arbete har invandrare från Irak, Iran och Afrikas Horn som kom hit runt millennieskiftet och där enligt författarna färre än 20 procent har haft ett arbete två år efter att de kom hit.

Förklaringen ligger i att det är lättare för vissa grupper av invandare att lära sig språket samt att vissa grupper av invandrare möts av mindre fördomar och diskriminering och att utbildning från vissa delar av världen är lättare att överföra till svenska förhållanden. Trots detta så menar författarna att invandare med hög utbildningsnivå har lättast att få arbete på den svenska arbetsmarknaden. En annan faktor som har betydelse för arbetskraftsinträdet är valet av bostadsort. Om invandrare bosätter sig i områden med hög arbetslöshet (för hela befolk-

ningen) kommer de att få svårt att hitta arbete och tvärtom. Författarna vill mena att utbildning i svenska för invandrare (sfi-utbildning) snarare fördröjer inträdet på arbetsmarknaden än påskyndar i de fall som invandrare är välutbildade i hemlandet – eftersom sfi-utbildningen ligger på grundläggande nivå.

Vilka arbetsgivare är det som ändå väljer att anställa ungdomar och invandare? Invandrare från Östeuropa och ungdomar från praktiskt inriktade gymnasieutbildningar får jobb inom tillverkningsindustrin. För gruppen ungdomar är handel samt hotell och restaurang inkörsporten till arbete men det är få ungdomar som väljer att starta eget som första arbete. För vuxna invandare är det dubbelt så många som väljer att starta eget än för sysselsatta i allmänhet och inkörsporten för nyanlända invandare är att arbeta inom lokalvård och forskning och utveckling. Författarna menar att det är större arbetsplatser som rekryterar ungdomar – inte småföretagen eftersom de har svårare att hantera risken med att anställa osäkra kort. Det visar också att individers sociala och etniska nätverk har stor betydelse för inträdet på arbetsmarknaden – ungdomar som har praktiserat under skoltiden alternativt haft feriearbete under sommarloven får oftare sitt första arbete på samma ställe, detta gäller särskilt för ungdomar med invandrabakgrund. Invandrarna har också i större utsträckning anställning på arbetsplatser där det redan finns andra invandrare. Författarna menar i slutdiskussionen att arbetsgivare bör kunna komma fram till en mer flexibel lönesättningsmodell tillsammans med fackförbunden i syfte att kunna anställa personer som saknar erfarenhet eller där det är svårt att bedöma kvalifikationer i syfte att underlätta ungdomars och invandrares inträde på arbetsmarknaden. Andra råd är att låta nyanlända invandare få söka arbete utan att de uppfyller kraven på att ha genomgått sfi-undervisning för att påskynda inträdet på arbetsmarknaden.

I boken "Utbildning och kunskaper i Svenska" blir den ledande frågan Hur mycket påverkar utbildningsnivå och kunskaper i svenska invandarnas möjligheter att komma in på arbetsmarknaden? Kan det löna sig för invandare att utbilda sig i hemlandet och i Sverige? Författarna till boken menar att det finns en fara i att bekräfta tesen om "att invandare inte har någon nytta av sin utbildning på den svenska arbetsmarknaden" eftersom det kan inverka menligt på invandrares inställning till värdet av fortsatt utbildning i Sverige. Istället vill författarna propagera för att det faktiskt lönar sig. Boken visar att det finns ett ekonomiskt samband mellan arbete och utbildningsnivå samt att det finns en uppfattning hos personer som anställer att invandrares språkfärdigheter är viktigt vid avgörande om anställning.

Författarna till boken visar att utbildning påverkar invandrares möjlighet att få arbete i Sverige. Det är viktigare för en person född utanför Europa att ha lång utbildning jämfört med en infödd, för att få arbete. Men detta är inte okomplicerat – det är lättare att få arbete om utbildningen är lätt att jämföra med

svenska förhållanden. Har invandare dessutom delar av sin utbildning i Sverige ökar chanserna att få arbete. Det finns dock undantag från denna regel – utrikes födda med utbildning till läkare, sjuksköterskor och naturvetare får arbete och inkomst som motsvarar infödda. Författarna menar att om man kan tala svenska utan brytning har man lättare att få arbete än de invandrare som har svårt att lära sig svenska. Vissa invandrargrupper har dessutom svårare än andra att lära sig att tala svenska utan brytning – har man dessutom invandrat till Sverige som vuxen är det mycket svårare att lära sig det svenska språket utan brytning. Författarna menar att arbetsgivare bedömer invandrarernas kunskaper i det svenska språket utifrån hur de talar. Högre grad av brytning pekar på sämre språkkunskaper.

Författarna lyfter frågan att många invandrare ändå har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden trots att de talar svenska bra och utan brytning och dessutom har lång utbildning. Författarna söker förklaringar till varför arbetsgivare avstår från att anställa invandrare trots att de har goda språkkunskaper och hög utbildningsnivå. Deras resultat pekar på att det finns svårigheter i att omvandla utländsk utbildning och yrkeserfarenhet till en jämförbar och användbar måttstock på kompetens. De påvisar att vissa arbetsgivare som har kommit över den första tröskeln och anställt invandrare också har "lärt" sig att bedöma utländska betyg och yrkeserfarenheter, vilket medför att de i större utsträckning också fortsätter att rekrytera invandrare. Detta får andra effekter som att invandrare oftare arbetar på arbetsplatser där det finns fler invandrare, samt att det lönar sig för invandrare att utbilda sig i Sverige och att lära sig att tala svenska utan brytning. Det författarna vill framhäva är att det finns risker i att fortsätta att hävda att invandrare inte har nytta av sin utbildning på arbetsmarknaden – eftersom det kan påverka andra invandrare att avstå från att skaffa sig en utbildning. Studien som denna bok bygger på visar att det lönar sig för invandare att utbilda sig både i hemlandet och i Sverige. Utbildning är en viktig faktor för invandares inträde på den svenska arbetsmarknaden tillsammans med språkkunskaper. Invandrare som kan prata svenska med ingen eller liten brytning har lättare att få arbete än de invandrare som talar svenska med brytning. Högutbildade invandrare får lättare arbete än lågutbildade.

Spelar författarnas slutsatser någon roll för arbetsmarknadspolitiken? För att bryta mönstret på ungdomarnas arbetsmarknad och för att lösa problemet med hög långtidsarbetslöshet för ungdomar behöver samhället utveckla nya strategier och former för bland annat ungdomspraktik. Att satsa på att fördröja inträdet på arbetsmarknaden genom att skicka tillbaka ungdomar till skolan fungerar dåligt – enligt författarna. Istället behöver man satsa på att skapa fler feriejobb för ungdomar samt utveckla andra former av arbetsmarknadsinsatser där ungdomar får en personlig kontakt med företag. Detta gäller i synnerhet ungdomar som har invandrarbakgrund samt för infödda ungdomar som saknar sociala nätverk.

Men vilka signaler ger författarna om invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden? I detta avseende motsäger de båda böckerna varandra i vissa stycken. I boken "Fritt inträde" menar de fyra författarna att sfi-undervisning fördröjer inträdet på arbetsmarknaden. Författarparet till boken "Utbildning och kunskaper i svenska" påstår att goda språkkunskaper i svenska samt förmåga att tala det svenska språket utan brytning tillsammans med svensk utbildning avgör inträdet på den svenska arbetsmarknaden, detta enligt intervjuer med arbetsgivare. Förmodligen spelar det roll vilken utbildningsnivå invandrare har när de kommer till Sverige. Det spelar förmodligen också roll om man kommer till Sverige som flykting eller som arbetskraftsinvandrare.

För att främja invandrarnas situation på arbetsmarknaden innebär det att bättre system behöver utvecklas för att validera invandrares yrkeserfarenhet och utländsk utbildning som kan fungera som kvalifikationer för arbetsmarknaden. Andra viktiga slutsatser är att sfi-undervisning behöver kopplas mer tydligt till en social miljö där arbetsgivare kan erbjuda arbetspraktik samt där varje enskild person kan få erfarenhet av arbete i en autentisk arbetsmiljö – där de också får en möjlighet att träna det svenska språket i ett naturligt sammanhang. En annan slutsats är att det finns fördelar med att invandrare flyttar till områden där det redan finns andra invandare – eftersom det främjar att individer kommer i arbete genom att utnyttja kontakter i sociala nätverk. Denna sista slutsats kanske inte är helt okomplicerad eftersom politiker och tjänstemän i storstäderna har genuina problem med att hitta fungerande lösningar för arbetsmarknadssituationen för både ungdomar och invandrare.

För vilken målgrupp är dessa böcker intressanta att läsa? Tjänstemän och politiker inom offentlig förvaltning som har i uppdrag att arbeta med ungdomars och invandrares arbetslöshet kan läsa dessa böcker i kompetensutvecklingssyfte. Böckerna kan också användas vid utbildning av socionomer och lärare för att öka förståelsen omkring dessa frågor. Om företrädare för servicenärings- och bemaningsbranscher läser dessa böcker kan det öka deras förståelse omkring behovet av fler praktikplatser, samt om inlärningseffekter vid anställning av invandrare samt vikten av en god språkutveckling. Böckernas bidrag till vetenskapssamhället är att de lyfter viktiga samhällsfrågor som berör annan forskning, bland annat kompetensförsörjning och mångfaldsfrågor. Det sker en hel del "försök" i olika integrationsprojekt i Sverige som finansieras av EU-medel som syftar till skapa nya förutsättningar för invandrare på den svenska arbetsmarknaden och olika forsknings- och utvecklingsprojekt där ungdomar ges möjlighet att träda in på arbetsmarknaden genom generationsväxling och lärlingsprogram. Dessa böcker kan användas som inspiration för att följa upp och utvärdera olika projekt.

Vilka nya kunskaper har författarna kommit fram till? I boken "Fritt inträde" beskrivs att ungdomar som går vidare till akademiska studier efter gymnasiet

inte längre har samma höga värde på sin utbildning hos dagens arbetsgivare. Jag blir nyfiken på hur dagens ungdomar ska göra för att öka sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden genom utbildning. I boken "Utbildning och kunskaper i svenska" pekar författarna på att det råder stora skillnader mellan möjligheter att få arbete beroende på vilket land en person invandrar ifrån. Detta ska enligt författarna delvis bero på att personer som invandrar från vissa länder har svårare för att lära sig att uttala svenska ord än andra invandrare. En annan orsak är enligt författarna att arbetsgivare inte kan "översätta" utländska betyg till svenska förhållanden. Arbetsgivare kopplar dåligt uttal till svaga språkkunskaper – detta medför att invandrargrupper från olika ursprungs länder har olika ställning (värde) på den svenska arbetsmarknaden. Ursprungslandet kan man inte göra något åt som invandrare – men det kanske går att utveckla nya metoder för språkinläring.

Forskningsresultaten i boken "Fritt inträde" bekräftas delvis i den nya regeringens politik. De insatser som genomförs för att ta itu med ungdomsarbetslösheten handlar om att skapa en annan sorts gymnasieutbildning – som är mer praktiskt inriktad – där det finns en tydlig koppling mellan arbete och utbildning. Den nya utbildningen ska bidra till att ungdomarna snabbare kommer in på arbetsmarknaden – genom rätt yrkesutbildning och via kontakter på praktikföretag. Personalen på arbetsförmedlingar ska coacha ungdomarna till att söka arbete – istället för att rekrytera tillbaka ungdomar till skolan. Forskningsresultaten i boken "Utbildning och kunskaper i svenska" bekräftas också i regeringens politik. Sfi-utbildningen ska revideras och tydligare kopplas till yrkespraktik så att invandrarna ska få möjlighet att tala svenska i ett naturligt sammanhang samt erbjudas en starkare anknytning till företag och arbete.

Hanne Randle

Arbetsvetenskap

Karlstads universitet